

УДК 339.172

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА: СУТНІСТЬ ТА ЗАГРОЗИ

ГРИГОРОВА-БЕРЕНДА Лариса Іванівна

здобувач

Перехід України до ринкових відносин та вступ до СОТ, супроводжує подальша лібералізація економіки та посилення залучення країни до світового господарства. Інтеграція країни до світової економічної системи потребує виваженої державної зовнішньоекономічної політики серед інших напрямків економічної діяльності держави.

Інтеграція економіки України до світової економічної системи загострює питання зовнішньоекономічної безпеки, без гарантування якої країна не може бути повноправним учасником світогосподарських зв'язків, посісти належне місце в міжнародному поділі праці та мати належну систему захисту й протидії глобальним викликам її економічній безпеці зокрема та національній безпеці взагалі. Під час інтеграції держави в систему світогосподарських зв'язків перед нею постає проблема суперечності між необхідністю, з одного боку, інтегруватись у світову економіку, а з другого – забезпечити гармонійний розвиток національної економіки, захист національних економічних інтересів, внутрішнього ринку й вітчизняного виробника [1, с. 3].

В умовах господарської глобалізації значення зовнішньоекономічних зв'язків для розвитку країни чи регіону є надзвичайно важливим. Сьогодні навіть теоретично неможливо уявити успішну країну, що розраховує тільки на внутрішні ресурси розвитку. Відмова чи недооцінка зовнішніх чинників впливу прирікає територію на відставання. Для багатьох країн світу міжнародна господарська співпраця з притаманною їй конкуренцією стали одним з головних факторів економічного розвитку [2, с. 39–40].

Як відзначено в роботі [3, с. 58–59], справжньою відповіддю на світогосподарські загрози є підвищення конкурентоспроможності національної економіки на підставі освоєння інноваційної моделі розвитку. Така ситуація – єдина раціональна альтернатива процесу перетворення України на один із фрагментів світової периферії.

У цілому ж підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки є нічим іншим, як інтегрованою формою вирішення практично всього комплексу завдань, що відображають національні інтереси країни [4, с. 3].

Сьогодні Україна опинилася в тяжкому фінансово-економічному стані вирішальним фактором якого були наслідки світової фінансової кризи. У рейтингу Світового економічного форуму за 2009–2010 рр. Україна посіла 82-ту позицію серед 133-х країн – і впала на 10 позицій. Після періоду відносно стабільності рейтингу у 2006–2008 рр. (69, 73 і 72-те місце відповідно), країна опинилась у дев'ятому десятку країн, де вона перебувала до цього. Фінансова кри-

за викрила слабкі сторони конкурентоспроможності країни. Так, найбільш різко погіршилися рейтинги України за такими трьома складовими: макроекономічна стабільність (падіння на 15 пунктів), рівень розвитку фінансового ринку (падіння на 21 пункт) і оснащеність новими технологіями (падіння на 15 пунктів). Часто саме в тих сферах, де зафіксовано падіння, також спостерігається й найбільше відставання України від інших країн [5, с. 23–25].

У міжнародних економічних відносинах на першому місці виступає конкурентоспроможність національних виробників. Відповідно до цього актуалізуються питання забезпечення національної безпеки. Низка авторів [6–11] розглядають зміст національної безпеки, виходячи з національно державних інтересів, національної ідеї, взаємозв'язку державної та економічної безпеки країни, як систему, що складається з різноманітних підсистем (рис. 1) [12, с. 51].

Усі елементи, що належать до структури національної безпеки, тісно пов'язані і доповнюють один одного: кожен з видів національної безпеки може досить яскраво проявитися у сфері дії іншого, доповнюючи або послаблюючи його вплив. Оскільки економіка є життєво важливою стороною діяльності суспільства, держави й особистості, то базисом національної безпеки буде залишатися економічна безпека. Економічна безпека є визначальною в розвитку виробництва та ринкових відносин, обміну товарами й послугами, вона формує вимоги до забезпечення превентивних заходів та заходів захисно-охоронного напрямку. Якщо в зовнішніх стосунках головним чинником є військова безпека, у внутрішніх – соціальна, у глобальному зовнішньому оточенні – екологічна, то визначальним базисом усіх складових національної безпеки є налагоджений соціально-економічний механізм, від якого залежить рівень добробуту людей. Тобто економічна безпека, яка проявляється у сферах впливу інших видів національної безпеки, проникаючи в них і взаємодіючи з ними, своєю чергою акумулює в собі їхню дію, залишаючись одночасно основою (базисом) національної безпеки [13, с. 21–22].

Зовнішньоекономічна безпека є складовою частиною економічної безпеки держави, яка має певну самостійність, і посідає найважливіше місце серед складових національної безпеки, оскільки саме вона є матеріальною базою всієї системи безпеки держави і виражає ключові інтереси людей, господарюючих суб'єктів господарювання, суспільства та держави [14].

Отже, національна безпека й економічний розвиток України суттєво залежать від зовнішнього середовища: тенденцій розвитку світового господарства, політичної та економічної ситуації в світі, тому питання зовнішньоекономічної безпеки набуває суттєвої ваги, що зумовлює потребу в поглиблених дослідженнях соціальних та економічних процесів і явищ, забезпечення зовнішньоекономічної безпеки та впливу на неї позитивних і негативних чинників.

Змістовно-понятійне трактування зовнішньоекономічної безпеки поки що залишається на стадії становлен-

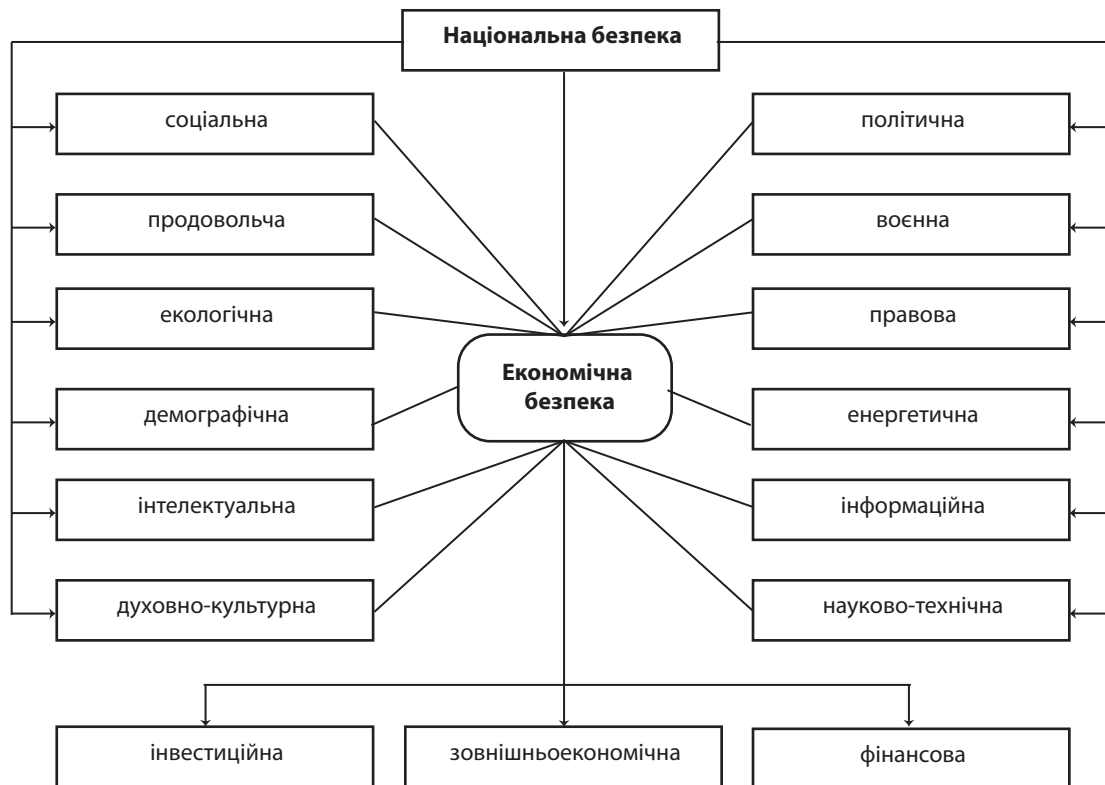

Рис. 1. Структура національної безпеки

ня. У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі майже не використовують поняття зовнішньоекономічної безпеки в «явному виді», лише різноманітні тлумачення його фахівцями як складової економічної безпеки. Це свідчить, про незавершеність методичного опрацювання та необхідність подальших досліджень як у загальнотеоретичному, так і у теоретико-прикладному плані.

Так, автори праці [15, с. 141] означають зовнішньоекономічну безпеку як складову економічної безпеки, свідомий цілеспрямований вплив суб'єкта управління на загрози й небезпеки, за якого державні, недержавні та міжнародні інституції та організації створюють необхідні та достатні умови для внеможливлення зовнішньої залежності, дискримінації, диктату, підкорення інтересам інших країн.

В офіційній Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України зазначено, що зовнішньоекономічна безпека – це такий стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов розвитку економіки завдяки її активній участі у світовому розподілі праці [16].

Укладачі Методичних рекомендацій щодо оцінки рівня економічної безпеки України [7] та автори роботи [18] під зовнішньоекономічною безпекою розуміють зовнішньоторговельну безпеку, яка полягає в спроможності держави протистояти впливу зовнішніх негативних чинників і мінімізувати заподіяні ними збитки, активно використовувати

участь у світовому поділі праці для створення сприятливих умов розвитку експортного потенціалу і раціоналізації імпорту; забезпечувати відповідність зовнішньоторговельної діяльності національним економічним інтересам [17, с. 23; 18, с. 282–283].

Аналогічними попередньому означенню зовнішньоекономічної безпеки є означення, наведені в працях З. Варналія [3, с. 50–51] та В. М. Гейця [19, с. 62].

А. І. Сухоруков під суттю економічної безпеки держави розуміє здатність країни підтримувати конкурентоспроможність економіки, ефективно захищати власні економічні інтереси та протистояти зовнішнім економічним загрозам, використовувати конкурентні переваги в міжнародному поділі праці [20, с. 49].

В. А. Богомолов [21, с. 214] дає таке означення: «Зовнішньоекономічна безпека досягається підвищенням конкурентоспроможності, пристосованістю національної економіки до умов світового ринку, забезпеченням управління та адаптаційної сприйнятливості її як до заходів протекціоністського захисту, так і до політики лібералізації в цілях забезпечення сталого економічного зростання».

А. В. Чесноков під зовнішньоекономічною безпекою розуміє здатність держави через комплекс заходів у зовнішньоекономічній сфері забезпечити сталий розвиток економічної системи та її витривалість до зовнішніх негативних чинників, проявів глобалізаційних перетворень у світогосподарській системі з метою реалізації національ-

них економічних інтересів [1, с. 5]. Автор пропонує виділяти при цьому горизонтальні (соціальні, правові, фінансові, екологічні і кадрові) та вертикальні (експортні, імпорتنі, кредитно-інвестиційні) складники.

З. В. Герасимчук та Н. С. Вавдіюк, не даючи безпосередньо означення суті поняття зовнішньоекономічної безпеки регіону, включають її як окрему функціональну складову до оцінки рівня економічної безпеки регіону та використовують таку її характеристику, як рівень зовнішньоекономічної відкритості [22, с. 51]. Як вважають автори, рівень зовнішньоекономічної безпеки регіону відображає можливість забезпечення високого економічного розвитку регіону через максимальне використання переваг у міжнародному поділі та кооперації праці, здатність забезпечувати позитивне значення показника зовнішньоторговельного балансу в довгостроковій перспективі.

М. М. Олексієнко пропонує зовнішньоекономічну безпеку регіону вивчати винятково на основі загальної теорії систем та розглядати як підсистему міжнародної економічної безпеки, що має на меті є забезпечення захисту економічних інтересів регіону як соціально-економічної системи, а також високий рівень реалізації його зовнішньоекономічного потенціалу [23, с. 299].

Л. А. Яремко під зовнішньоекономічною безпекою регіону розуміє здатність соціально-економічної системи захищати свої загальні та специфічні інтереси в умовах глобалізації, до яких відносяться: 1) забезпечення стабільних надходжень товарів, які належать до критичного імпорту і відсутні на території країни; 2) усунення екологічно шкідливих наслідків діяльності промисловості та урбанізації; 3) подолання депресивності території, створення працездатних виробництв з метою абсорбування стійких надлишків робочої сили [2, с. 100].

Не визначаючи терміну зовнішньоекономічної безпеки, як такого, В. К. Сенчагов розглядає систему міжнародної економічної безпеки як такий стан світового господарства та міжнародних економічних відносин, коли забезпечується стабільний економічний розвиток держав та створюються умови для взаємовигідної економічної співпраці, які виключають протиправне застосування економічної сили. Система міжнародної економічної безпеки призвана захистити держави від трьох загроз: 1) стихійного погіршення умов світового економічного розвитку; 2) небажаних наслідків економічних рішень, які ухвалили без узгодження між країнами; 3) свідомої економічної агресії з боку інших держав [24, с. 833].

Виходячи з теорії конкурентоспроможності М. Портера, А. П. Градов зазначає, що принаймні дві третини загроз економічної безпеки безпосередньо пов'язані з проблемою конкурентоспроможності національної економіки і одна третина – з нераціональною економічною політикою в соціальній та екологічній сферах. При цьому значну частину загроз в соціальній сфері побічно ініціює рівень конкурентоспроможності економіки.

Отже, автор робить висновок, що основою забезпечення економічної безпеки країни є постійна, цілеспрямована діяльність держави зі створення необхідних

умов: підтримка конкурентних переваг провідних галузей національної економіки на зовнішніх та внутрішніх ринках завдяки вдосконаленню й розвитку всіх детермінант «національного ромба»; досягнення європейського (міжнародного) рівня і якості життя населення країни, зокрема з урахуванням протидії «екологічній експансії» [25, с. 164].

Як видно з наведених вище означень терміна «зовнішньоекономічна безпека», трактування суті цього поняття істотно залежить від напрямків досліджень, які проводять фахівці, у сфері національної та економічної безпеки, звідси маємо дещо відмінні сутності поняття. В одних випадках зовнішньоекономічну безпеку розглядають як стан певного об'єкта, у других – як умова стійкого економічного розвитку, у третіх – як результат певних суб'єктивно-управлінських дій.

Але майже в усіх наведених означеннях зовнішньоекономічної безпеки можна виділити спільні риси: основна ціль даного поняття – економічне зростання; мета – захист національних інтересів в зовнішньоекономічній сфері; методи – підвищення рівня конкурентоспроможності.

Для уточнення суті поняття «зовнішньоекономічна безпека» застосуємо правила логіки побудови означення понять. При цьому використовуємо наступні такі правила [26; 27]:

1. Означення поняття «зовнішньоекономічна безпека» повинне бути розмірним. Правило розмірності вимагає, щоб обсяг поняття, яке визначається «зовнішньоекономічна безпека» дорівнював обсягу того, яке обумовлює. Інакше кажучи, ці поняття повинні перебувати у відношенні рівнообсягу.
2. Означення поняття «зовнішньоекономічна безпека» не повинне містити в собі замкнутого циклу. Це правило вимагає, щоб для означення поняття «зовнішньоекономічна безпека» не використовувалися інші поняття, які, у свою чергу, були означені за допомогою першого. Окремим випадком даного правила є запобігання тому, щоб означальне поняття повторювало обумовлене.
3. Означення поняття «зовнішньоекономічна безпека» повинне бути зрозумілим. Суть цього правила полягає в тому, що означення поняття «зовнішньоекономічна безпека» має вказувати на відомі ознаки, які не потребують означення і не містять двозначності.
4. Означення поняття «зовнішньоекономічна безпека» не повинне містити заперечення. Дане правило стверджує, що негативне визначення не розкриває обумовленого поняття. Воно вказує, чим не є система, не вказуючи, чим вона є.

На основі правил побудови понять дамо таке означення: зовнішньоекономічна безпека – це здатність держави протистояти зовнішнім загрозам, адаптувати та реалізувати свої економічні інтереси на внутрішньому та зовнішніх ринках, створюючи конкурентні переваги які забезпечують стале економічне зростання.

Першочерговим завданням зовнішньоекономічної безпеки є моніторинг та оцінювання внутрішніх і зовніш-

ніх загроз, а також прогнозування розвитку ситуацій, що пов'язані з реалізацією того чи іншого економічного інтересу держави на світовому та внутрішньому ринках.

У методиці розрахунку рівня економічної безпеки України [16] під загрозами економічної безпеки держави мають на увазі сукупність наявних та потенційних можливих явищ і чинників, що створюють небезпеку для реалізації національних інтересів у економічній сфері.

З. С. Варналій вважає загрозами економічної безпеки держави явні чи потенційні дії, що ускладнюють або неможливіють реалізацію національних економічних інтересів і створюють небезпеку для соціально-економічної та політичної системи, національних цінностей, життєзабезпечення нації та окремої особи.

Відповідно до теорії систем, автор роботи дає визначення загроз [33]: «Загроза – це небезпека руйнування будь-якої системи, або небезпека завдання їй більш менш значного збитку».

Для створення надійної системи забезпечення економічної безпеки держави, потрібен ефективний механізм визначення загроз національним інтересам, що створюють безпосередню небезпеку економічній системі, порушуючи цим самим процес суспільного відтворення.

Загрози економічній безпеці змінюються залежно від стану та рівня розвитку економічної системи і для кожної окремо взятої держави відрізняються характером та рівнем гостроти. В узагальненому вигляді класифікацію загроз економічній безпеці держави можна провести за такими параметрами (рис. 2).

Зовнішньоекономічна безпека виявляється в усіх сферах впливу економічної безпеки, входячи до них і вза-

ємодіючи з ними в явному або латентному вигляді. Сама вона накопичує в собі їхню дію, залишаючись одночасно окремою сферою економічної і національної безпеки. Так потрібном необхідно визначити, виходячи з системного підходу, усі загрози економічній безпеці, які мають явний або неявний зв'язок із зовнішньоекономічною діяльністю держави.

Слід зазначити, що зовнішні економічні загрози, які є результатом нормальної діяльності в конкурентному середовищі, безпосередньо стосуються проблеми взаємозалежності. Остання означає, що взаємопереплетення національних відтворюючих комплексів не тільки може бути корисним для країни, а й наражати її на негативний вплив чинників, започаткованих за її межами. Канали, що пов'язують окремі національні господарства одне з одним і з рештою світової економічної системи, є каналом переміщення факторів виробництва та передавання економічної інформації [3, с. 69].

Автор роботи [2, с. 96–97] зазначає, що рівень зовнішньоекономічних загроз залежить від низки чинників, серед яких провідне місце належить інтенсивності зовнішньоекономічних зв'язків. Кожний вид міжнародної економічної діяльності пов'язаний з ризиком і становить певну загрозу для соціально-економічної позиції території. Щобільше видів діяльності здійснюється, то більшим є рівень сумарних загроз. При цьому варто приховувати також обсяги комерційних операцій, кількість трансакцій та зарубіжних партнерів. Іншим провідним чинником зовнішньоекономічних загроз є ступінь відкритості економіки. Лібералізація зовнішньоекономічних зв'язків, послаблення державного контролю збільшує рівень загроз. Це зумовле-

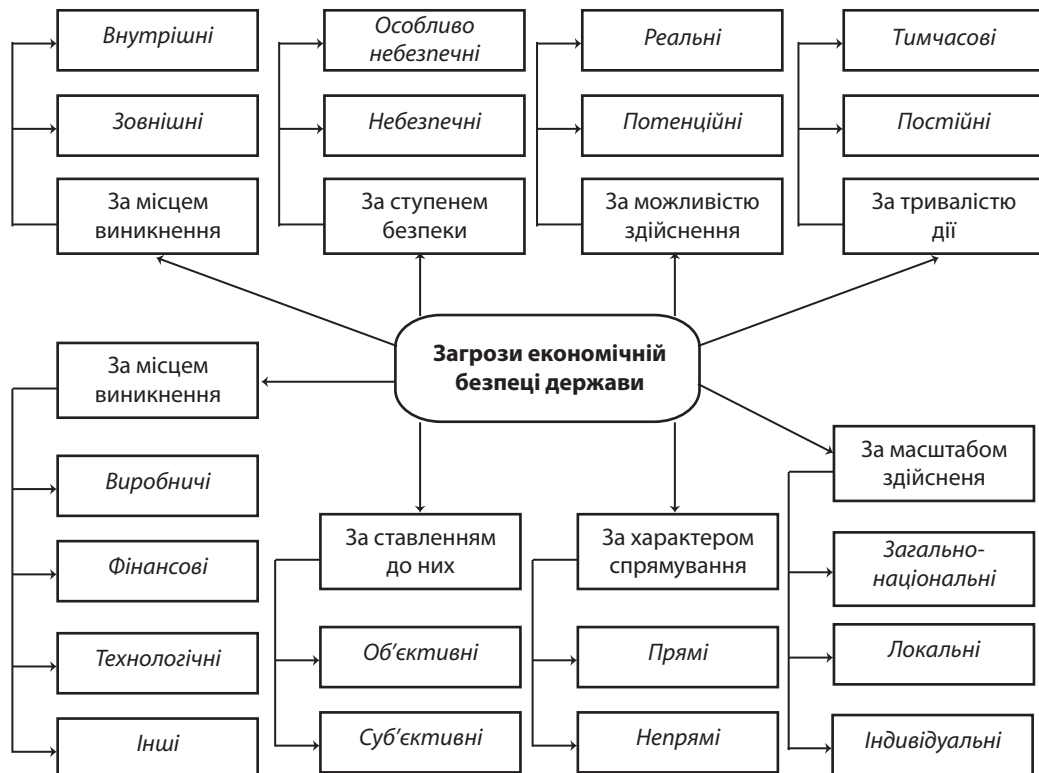

Рис. 2. Класифікація загроз економічній безпеці держави [3; 34]

но неврегульованістю міжнародних економічних зв'язків (за винятком товарообмінних), опортуністичними діями зарубіжних контрагентів, недобросовісною конкуренцією тощо. Отже, зовнішньоекономічні загрози пов'язані з двома основними чинниками: ступенем відкритості економіки та інтенсивністю зовнішньоекономічної діяльності.

Проаналізувавши основні загрози економічній безпеці в зовнішньоекономічній сфері, автор роботи [35, с. 482–488], робить висновок, що вразливими є три основні сфери господарської діяльності, а саме: 1) фінансова; 2) торговельна; 3) інфраструктура.

Загрози у фінансовій сфері автор убачає у нераціональному розміщенні та структурі фінансових резервів і політиці НБУ, а також у санкціях FATF (узгодження національного законодавства зі вимогами цієї організації), які можуть ускладнити діяльність вітчизняної банківської системи. Загрози в торговельній сфері – це вразлива товарна структура (експорт чотирьох товарних груп: чорні метали та вироби з них; паливо мінеральне, нафта та продукти її переробки; зернові культури); географічна концентрація (велика залежність від експорту товарів і послуг з Російської Федерації). Стосовно інфраструктури, автор виділяє три сфери: транспортну (можливі загрози з боку інших держав), інформаційну (погіршення рейтингових оцінок стану економіки держави) та науково-дослідницьку (фінансування науково-технічних розробок).

Автори дослідження [24, с. 78–79] наводять найбільш небезпечні загрози економічній безпеці Російської Федерації, що діяли протягом останніх декількох років: 1) втрата виробничого потенціалу через високу зношеність основних фондів; 2) зовнішній борг – небезпека загострення фінансової кризи; 3) нестабільна інвестиційна активність; 4) низька конкурентоспроможність продукції; 5) високий рівень бідності населення та низька якість життя більшої частини російського населення; 6) підплив коштів; 7) можливі різкі зміни курсу рубля (девальвація чи ревальвація рубля через подвійний характер грошової системи, базованої на російській та іноземній валюті).

Визначаючи внутрішні та зовнішні загрози економічній безпеці, автор роботи [3, с. 70–71] наголошує на сферах їх спрямування:

1. В інституційній сфері – недостатня діяльність гілок влади. Суперечність чинного законодавства та правова неврегульованість широкого кола питань економічного розвитку, зокрема ринкової трансформації економіки, утвердження ефективного конкурентного середовища та ін.
2. У соціальній сфері – занижена вартість одного з основних виробничих ресурсів – робочої сили. Наслідком цього є низька платоспроможність населення, брак стимулів зростання його кваліфікаційного потенціалу, нагромадження капіталу, технічного прогресу. Глибока диференціація населення внеможливає створення вагомого прошарку середнього класу; критичної межі досягли бідність та безробіття.
3. Загрози фінансовій безпеці. Залишається структурно незбалансованим фінансовий сектор еко-

номіки. Низький рівень капіталізації українських банків не відповідає вимогам політики зростання та структурно-інноваційної перебудови економіки. Низький рівень розвитку фондового ринку. Україна ще не посіла належного місця в міжнародному русі капіталів, який стає характерною ознакою сучасних міжнародних інтеграційних процесів і матеріальною основою постійного економічного зростання. Не зменшується взаємна заборгованість підприємств та організацій.

4. Тінізація та корумпованість української економіки. Тінізація економіки є одним з основних чинників, які створюють реальну загрозу національній безпеці. Вона негативно позначається на всіх сферах суспільного життя, гальмує та викривляє соціально-економічні реформи. Великі масштаби тіньової економічної діяльності істотно впливають на обсяги та структуру ВВП і спотворюють офіційні дані про стан економіки. Водночас тінізація формує негативний імідж держави серед міжнародної спільноти.
5. Структурні диспропорції. Україна отримала у спадок дуже енергомісткий промисловий комплекс, суттєво змінити структуру якого за роки незалежності виявилось неможливо. Відчувається надзвичайно висока зовнішньоекономічна орієнтація та критична залежність національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків, нераціональна структура експорту з переважно сировинним характером та низькою часткою продукції з високою часткою доданої вартості.

На економічній безпеці також позначається критичний стан основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, агропромислового комплексу, а також неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатні темпи диверсифікації джерел їхнього постачання та брак активної державної політики енергозбереження, загострення проблеми підтримання в належному стані ядерних об'єктів на території України.

6. Недосконалість системи інноваційного розвитку. За роки незалежності не вдалося створити дієздатних механізмів стимулювання інноваційної діяльності підприємств та організацій, що призвело до деградації наявного науково-технічного потенціалу, повільного оновлення продукції виробничого комплексу. Критичним залишається рівень державного фінансування науково-технічної діяльності.

Підсумовуючи, автор зазначає, що найбільшу небезпеку для України становлять внутрішні загрози в поєднанні із зовнішніми.

До суттєвих загроз у сфері зовнішньої торгівлі автори праці [18, с. 284–286] зараховують: погіршення зовнішньоторговельного балансу, обмеженість можливостей географічної диверсифікації експорту; недостатню конкурентоспроможність вітчизняних виробників; залежність від імпорту енергоносіїв та окремих видів продукції; дискримінацію України в торговельних відносинах. Внутрішніми проблемами, що посилюють вплив зовнішніх загроз, є недосконала галузева і технологічна структура економіки, високий ступінь зношеності основних фондів, значна ре-

сурсо- та енергомісткість виробництва, відсутність власних транснаціональних компаній, висока частка «тіньового» сектора.

Проведений аналіз результатів наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних фахівців дає змогу зробити висновок, що на сьогодні ще не існує закінченого визначення кількості та повної класифікації загроз зовнішньоекономічної сфери. У підходах до визначення кількості та сфер дії загроз присутні значні розбіжності. Однак можна стверджувати, що більшість науковців класифікують економічні (зовнішньоекономічні) загрози за місцем виникнення: зовнішні та внутрішні. Різноманітність кількості й класифікації загроз економічної безпеки зумовлено не тільки складністю їх визначення, але й тим, що кожен автор, залежно від конкретизованого об'єкта й цілей проведеного

дослідження, акцентує увагу на найважливішому для дослідження аспекті.

У табл. 1 наведено узагальнені визначення основних напрямків економічних загроз держави (регіону) у науковій літературі.

Як видно з табл. 1, до зовнішніх віднесено вісім загроз (найбільш істотну вагу мають такі: нераціональна структура експорту; імпортна залежність та втрата внутрішніх ринків; вплив валютних коштів; тероризм та криміналізація; неефективне зростання іноземного капіталу; збільшення зовнішнього боргу та обмеженість доступу на зовнішні ринки), до внутрішніх – 13 загроз економічної безпеки найбільшу вагу мають такі: несприятливий політико-правовий клімат; фінансування НДДКР; невелика частка доданої вартості; зниження виробництва високотехнологічної продукції

Таблиця 1

Узагальнені визначення основних напрямків економічних загроз держави (регіону) у науковій літературі

Загрози	Джерело										Разом	
	[28]	[29]	[17]	[30]	[3]	[31]	[32]	[18]	[1]	[24]		
Зовнішні загрози:												
Нераціональна структура експорту	10
Імпортна залежність та втрата внутрішніх ринків	10
Відплив валютних коштів				7
Тероризм та криміналізація				7
Неефективне зростання іноземного капіталу			7
Збільшення зовнішнього боргу			6
Обмеженість доступу на зовнішні ринки			6
Боротьба за природні ресурси					5
Внутрішні загрози:												
Несприятливий політико-правовий клімат	10
Фінансування НДДКР		9
Невелика частка доданої вартості			8
Зниження виробництва високотехнологічної продукції				8
Нестабільна інвестиційна діяльність		8
Спад виробництва				7
Відплив кваліфікованих кадрів					7
Структурна деформація економіки		6
Енергомісткість виробництва				6
Зношеність основних фондів		5
Тінізація та корумпованість економіки					5
Нерозвиненість інфраструктури			5
Погіршення екологічного стану				5
Разом	19	17	17	17	16	15	14	13	10	9		

ції; нестабільна інвестиційна діяльність; спад виробництва; вплив кваліфікованих кадрів; структурна деформація економіки та енергомісткість виробництва).

У табл. 2 наведено зв'язок між основними загрозами економічної та зовнішньоекономічної безпеки держави і їхні можливі наслідки.

Отже, проведене вище системне дослідження показало, що зовнішньоекономічну безпеку держави не мож-

на об'єктивно дослідити не враховуючи її зв'язок з більш загальними рівнями – економічною та національною безпекою країни. Визначивши основні зовнішньоекономічні загрози держави, потрібно розробити систему показників (індикаторів), які дадуть змогу своєчасно розробляти й здійснювати практичні заходи щодо зниження негативного впливу загроз чи їх повної ліквідації.

Таблиця 2

Загрози зовнішньоекономічної безпеки держави та їхні можливі наслідки

Загрози економічної безпеки	Загрози зовнішньоекономічної безпеки
Зовнішні загрози:	
Нераціональна структура експорту	Зростання негативного сальдо зовнішньої торгівлі (експорт сировини та імпорту товарів з високою доданою вартістю)
Імпортна залежність та втрата внутрішніх ринків	Витіснення імпортною продукцією з внутрішнього ринку національних виробників. Залежність від окремих товарів (енергоносії)
Відплив валютних коштів	Зниження валютних резервів держави та ліквідності вітчизняних підприємств
Тероризм та криміналізація	Погіршення інвестиційної привабливості та відтік іноземних інвестицій
Неефективне зростання іноземного капіталу	Деформація галузевої структури економіки, можливі втрати контролю над стратегічними секторами економіки
Збільшення зовнішнього боргу	Загроза фінансової кризи, зниження валютних резервів держави
Обмеженість доступу на зовнішні ринки	Зменшення обсягів експорту продукції, звуження географії зовнішньоторговельних зв'язків
Боротьба за природні ресурси	Можливі військові конфлікти та суттєве загострення конкурентної боротьби
Внутрішні загрози:	
Несприятливий політико-правовий клімат	Ускладнені відносини з міжнародними організаціями та фондами. Низька активність іноземних і вітчизняних інвесторів
Фінансування НДДКР	Відставання в розвитку високотехнологічного сектору економіки та зменшення асортименту його продукції
Невелика частка доданої вартості	Торгівля сировиною та недоотримання фінансових прибутків. Імпортна залежність від товарів з високою доданою вартістю
Зниження виробництва високотехнологічної продукції	Втрата конкурентних переваг на зовнішніх та внутрішньому ринках
Нестабільна інвестиційна діяльність	Недоотримання інвестиційних коштів. Зниження темпу розвитку економіки
Спад виробництва	Зниження приросту ВВП
Відплив кваліфікованих кадрів	Нестача кваліфікованих кадрів
Структурна деформація економіки	Залежність національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків
Енергомісткість виробництва	Висока собівартість продукції національних виробників і її втрата конкурентоспроможності
Зношеність основних фондів	Низький техніко-економічний рівень виробництв. Екологічні загрози
Тінізація та корумпованість економіки	Негативний імідж держави у світі. Зниження обсягу й структури ВВП
Нерозвиненість інфраструктури	Суттєве сповільнення зростання в усіх сферах економіки
Погіршення екологічного стану	Торгівельні санкції на продукцію національних виробників

Література

1. Чесноков А. В. Зовнішньоекономічна безпека держави в умовах європейської інтеграції України : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.05.01 / А. В. Чесноков; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 19 с.
2. Яремко Л. А. Глобалізований регіон та зовнішньоекономічна безпека України : теоретико-методологічний підхід : [Монографія] / Л. А. Яремко. – Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2007. – 524 с.
3. Економічна безпека : навч. посіб. / під заг. ред. З. С. Варналія. – К. : Знання, 2009. – 647 с.
4. Гельвановский М. И. Конкурентоспособность национальной экономики : проблемы статистического сопровождения / М. И. Гельвановский // Вопросы экономики. – 2004. – № 7 – С. 3–15.
5. Звіт про конкурентоспроможність України 2010 : Назустріч економічному зростанню та процвітання. Опубліковано Фондом «Ефективне Управління» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.feg.org.ua
6. Медведев В. Проблемы экономической безопасности России / В. Медведев // Вопросы экономики. – 1997. – № 3. – С. 111
7. Иванченко В. Общность критериев экономической и государственной безопасности / Владимир Иванченко // Экономист. – 1996. – №5. – С. 3
8. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность) / под ред. В. А. Олейникова. – М. : ЗАО «Бизнес-школа» «Интел-Синтез», 1997. – С. 12–13.
9. Гусаков Н. П. Национальные интересы и внешнеэкономическая безопасность России / Н. П. Гусаков, Н. А. Зотова. – М. : Компания «Евразийский регион», 1998.
10. Бельков О. А. Понятийно-категориальный аппарат концепции национальной безопасности / О. А. Бельков // Безопасность. – 1994. – № 3. – С. 91–94
11. Абалкин Л. И. Экономическая безопасность России : угрозы и их отражение / Л. И. Абалкин // Вопросы экономики. – 1994. – №12. – С. 4–13
12. Экономическая безопасность региона в контексте национальной экономической безопасности Российской Федерации : [монография] ; под ред. Н. В. Фирюлиной. – М. : МГУП, 2003.
13. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О. С. Власюк ; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.
14. Дмитриченко Л. И. История экономических учений : учеб. пособие. / Л. И. Дмитриченко. – Донецк : Китис : ДонГУ, 1999. – 449 с.
15. Ліпкан В. А. Національна і міжнародна безпека : у визначеннях та поняттях : словник-довідник : / В. А. Ліпкан, О. С. Ліпкан – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : Текст, 2008. – 398 с.
16. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua>
17. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. акад. НАН України С. І. Пирожкова. – К. : НІПМБ, 2003. – 42 с.
18. Власюк О. С. Система економічної безпеки держави / [О. С. Власюк, А. І. Сухоруков, І. В. Недін та ін.] ; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки – К. : Стило, 2010. – 684 с.
19. Моделирование экономической безопасности : держава, регіон, підприємство : [монографія] / За ред. В. М. Гейця. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.
20. Сухоруков А. І. Методологія оцінки рівня економічної безпеки / А. І. Сухоруков // Вісник КНТЕУ. – 2008. – № 1. – С. 49–55
21. Богомолов В. А. Экономическая безопасность : учеб. пособ. / В. А. Богомолов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 303 с.
22. Герасимчук З. В. Економічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення : [монографія] / З. В. Герасимчук, Н. С. Вадіюк. – Луцьк : Настир'я, 2006. – 244 с.
23. Олексієнко М. М. Уточнення сутнісних характеристик зовнішньоекономічної безпеки регіону та окреслення пріоритетів її зміцнення / М. М. Олексієнко // Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций : региональный аспект : [сборник научных трудов]. – Донецк : ДонНУ, 2010. – С. 298 – 301.
24. Экономическая безопасность России : общий курс : учебник / под ред. В. К. Сенчагова. – 2-е изд. – М. : Дело, 2005. – 896 с.
25. Градов А. П. Национальная экономика / Градов А. П. – [2-е изд.]. – СПб. : Питер, 2005. – 240 с.
26. Кирилов В. И. Логика / В. И. Кирилов, А. А. Старченко. – М. : Юрист, 1998. – 256 с.
27. Бочаров В. А. Основы логики / В. А. Бочаров, В. И. Маркин. – М. : Инфра-М, 1998. – 296 с.
28. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 12 лютого 2007 року № 105/2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=105%2F2007>
29. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV. – (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст. 351) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15>
30. Флейчук М. І. Методичні аспекти аналізу рівня економічної безпеки регіону / М. І. Флейчук, М. Д. Янків // Вісник ЛКА. Серія : Економіка. – Вип. 23. – 2006. – С. 40–47.
31. Пребдорський В. А. Економічна безпека держави / Пребдорський В. А. – К. : Кондор, 2005. – 391 с.
32. Чимитова А. Б. Вопросы устойчивого и безопасного развития региона : Учеб. пособие / А. Б. Чимитова, Е. А. Микучинова. – Улан-Удэ : Изд-во ВСГТУ, 2007. – 216 с.
33. Шатунова Н. Н. Угрозы экономической безопасности государства: сущность, виды, система индикаторов / Н. Н. Шатунова // Вестник ОрелГИЭТ. – 2008. – № 1. – С. 97–106
34. Финанси : підручник. / [С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.] ; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К. : Знання, 2008. – 611 с.
35. Ковальчук Т. Т. Економічна безпека і політика : із досвіду професійного аналітика / Т. Т. Ковальчук, В. П. Горбулін. – К. : Знання, 2004. – 638 с.